

**6D020300 - Тарих мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
дәрежесін алуға ұсынылған Григоркевич Александр Анатольевичтің
«XX екінші жартысы мен XXI ғасырдың басындағы Орталық
Қазақстандағы денешынықтыру мен спорт қалалық күнделікті өмір
тарихында» диссертациялық жұмысының
АННОТАЦИЯСЫ**

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. «XX екінші жартысы мен XXI ғасырдың басындағы Орталық Қазақстандағы денешынықтыру мен спорт қалалық күнделікті өмір тарихында» атты диссертациялық зерттеудің тақырыбы қазіргі кезеңде біздің қоғамда салауатты өмір салтын насихаттау жанданып, бұл мәселеде дене шынықтыру мен спорт маңызды рөл атқаратындықтан өзекті болып отыр. Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті тарихындағы дене шынықтыру мен спорт рөлінің мәселелері жалпы Қазақстан мен Орталық Қазақстанда дене шынықтыру мен спорттың даму тарихымен тығыз байланысты болғандықтан, ҚР мен өңірдегі спорттың даму тарихын қарастырмай кету мүмкін емес. Ал, Қазақстандағы дене шынықтыру мен спорт тарихы отандық тарихнамада тарихшылар тәрпынан жеткілікті дәрежеде зерттелмегенін ескере отырып, зерттеу жұмысында осы аспектіні де қозғаймыз. Сондай-ақ, зерттеудің өзектілігі күнделікті тарихты зерттеудің аймақтық тәсілімен байланысты болып табылады.

Кеңес Одағында дене шынықтыру мен спортты дамыту «мәдени революция» сияқты құбылыстың бір бөлігі болды. Коммунистік құрылысты орнатудың алғашқы онжылдығында Бүкілодақтық дене тәрбиесінің мемлекеттік бағдарламалары дене шынықтыру, спорт ұйымдарын қолдауға, дене шынықтыру объектілері мен спорт ғимараттарын азаматтық құрылыс жоспарларына қосуға бағытталған болатын. Бұл КСРО-дағы дене шынықтыру қозғалысының жалпы деңгейін едәуір көтерді және спортты елдің мәдени өмірінің жарқын құбылыстарының біріне айналдырды. Сонымен қатар, дене шынықтыру және спорт саласымен бірге көптеген адамдар айналыса бастады, халықтың барлық жаңа топтары – зауыттар мен фабрикалардың жұмысшылары, мемлекеттік кеңсе қызметкерлері, шахтерлер, бухгалтерлер, педагогтар, әйелдер мен балалар, жасөспірімдер мен студенттер және т.б. тартылды.

Дене шынықтыру бүгінгі күні бұқаралық сипатқа ие болып, мемлекеттік маңызы бар іс бола отырып, дене денсаулығы мен спорттық жетістіктеріне қол жеткізу құралдары да жетілдіріліп жатыр. Дене шынықтыру мен спортты дамыту қажеттілігі айқын: тек дені сау ұлт бәсекеге қабілетті бола алады. Сондықтан бұқаралық спорт қозғалысын кеңейту, дамыту еліміздің саясатының стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады. Спорт елдің атақ-абыройы мен беделіне жұмыс жасайтын сала. Біздің ойымызша, берілген міндеттерді шешу тарихи тәжірибеге жүгіну және еліміздің өткен ғасырдағы міндеттерді жүзеге асыруды түсіну арқылы мүмкін болады.

Жұмыстың мақсаты мен міндеттері. Диссертациялық зерттеудің мақсаты ХХ ғасырдың екінші жартысы – ХХІ ғасырдың басындағы Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өмір тарихындағы дене шынықтыру мен спорттың рөлі мен орнын зерттеуден тұрады.

Зерттеудің міндеттері: қойылған мақсатқа жету үшін келесі негізгі міндеттерді жүзеге асыру қажет:

– зерттеу тақырыбы бойынша тарихнаманың негізгі үрдістері мен кезеңдерін анықтау;

– деректер кешеніне сипаттама беру;

– Орталық Қазақстанның 1950-1960 жж. қала халқының күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорттың дамуын қарастыру;

– 1970-1991 жж. Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өміріндегі дене шынықтыру мен спорттың рөлін зерттеу;

– 1991-2019 жж. Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өміріндегі дене шынықтыру мен спорттың рөлі мен маңызын зерттеу;

– Орталық Қазақстанның атақты спортшыларының жеңістерінің тарихын көрсету, себебі бұл өз мамандығы мен өмірлік бағдарын таңдаған адамдардың күнделікті өмірінің бір бөлігі болып табылады.

Зерттеу объектісі - ХХ ғасырдың екінші жартысында-ХХІ ғасырдың басында Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өміріндегі дене шынықтыру және спорт.

Зерттеу пәні - ХХ ғасырдың екінші жартысы мен ХХІ ғасырдың басындағы Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өміріндегі дене шынықтыру және спорттың рөлі мен маңызы.

Зерттеудің аумақтық шеңберлері Қарағанды, Балқаш, Жезқазған, Теміртау, Сәтпаев, Саран, Қарқаралы, Шахтинск сияқты Орталық Қазақстанның қалалық агломерациясын қамтиды. Бұл Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спортты дамытудың аймақтық және жалпы заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік берді.

Тақырыптың зерттелу дәрежесі. ХХ ғасырдың екінші жартысында – ХХІ ғасырдың басында Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті тарихында дене шынықтыру мен спортты дамыту мәселесі бойынша зерттеулерде шетелдік, кеңестік және қазіргі заманғы отандық еңбектердің үш кешенін бөліп көрсетуге болады. Оларда-тұжырымдамалық тәсілдемелер, авторлардың назарын аудару негізімен зерттеу нысаны мен өзекті аспектілері бойынша бір-бірімен ерекшеленетін төрт жарияланым тобы бар. Олар: 1) күнделікті өмір тарихының теориялық-әдіснамалық мәселелері бойынша жұмыстар; 2) спорт және дене шынықтыру тарихы бойынша кеңес авторларының еңбектері; 3) Кеңестік күнделікті өмір тарихы және оның дене шынықтыру мен спорттағы рөлі бойынша шетелдік зерттеулер; 4) ХХ ғасырдың қазақстандық күнделікті өмір тарихы бойынша, соның ішінде осы диссертациялық зерттеудің зерттеу объектісіне айналған мәселелер бойынша отандық жарияланымдар.

Деректік база. Ұсынылған ақпараттың шығу тегіне, сипатына және ерекшеліктеріне байланысты диссертациялық зерттеу жазу үшін

пайдаланылған барлық деректерді үш үлкен топқа: жазбаша деректер, фотоматериалдар және ауызша деректер деп бөлуге болады. Жазбаша деректердің ең маңызды корпусын саралап, мазмұны бойынша егжей-тегжейлі көрсете отырып, біз сегіз топты атап өтуді ұсынамыз: орталық одақтық, қазақстандық және жергілікті билік органдарының нормативтік-құқықтық құжаттары; іс жүргізу құжаттары; мерзімді баспасөз материалдары; архивтер мен статистикалық жинақтардың статистикалық деректері; энциклопедиялық және анықтамалық басылымдар; кеңес дәуірінен немесе қазіргі заманнан сақталған естеліктер сияқты жеке тектік материалдар.; фотоматериалдар; диссертациялық зерттеу жұмысы барысында автор жинаған сұхбат материалдары.

Диссертациялық зерттеудің деректік базасының едәуір бөлігін үш қазақстандық және екі ресейлік архив: Қазақстан Республикасы Президентінің Архиві, ҚР Орталық мемлекеттік архиві, Қарағанды облысының мемлекеттік архиві, РФ мемлекеттік архиві, Ресей мемлекеттік әлеуметтік-саяси тарих архиві қорынан іріктелген құжаттар құрады.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы Орталық Қазақстандағы дене шынықтыру және спорт тарихы, аймақтың қалалық күнделікті өмір тарихын зерттеу арнасындағы дене шынықтыру мен спорттың рөлі мен маңызы мәселесі алғаш рет арнайы зерттеу нысаны ретінде алынып отыр. Күнделікті өмір тарихын тарихшылар қарастырған болатын. Бірақ, мәселе тұрмыспен, өнермен, әдебиетпен, медицинамен, ғылыммен шектелді. XX ғасырдың екінші жартысында – XXI ғасырдың басындағы Орталық Қазақстан қалаларының күнделікті өмір тарихындағы дене шынықтыру және спорт мәселесі соңғы уақытқа дейін арнайы зерттеу объектісі болған жоқ.

Сонымен қатар орындалған жұмыстың ғылыми жаңалығы жаңа архив құжаттарын зерттеу айналымына енгізумен анықталады.

Диссертацияның әдіснамалық негізіне зерттеу мәселесі бойынша шетелдік және қазақстандық ғалымдардың теориялық еңбектері кіреді. Біз, осы диссертациялық зерттеуде зерттеу алаңына қазіргі заманғы, соның ішінде ресейлік ғалымдармен енгізілген бірқатар тұжырымдамалық ережелер мен категориялық аппаратты пайдаландық. Қазіргі әдебиетте қолданылатын күнделікті, дене шынықтыру және спортпен байланысты негізгі ұғымдар мен терминдер қарастырылған, өйткені кеңестік және шетелдік зерттеу тәжірибесінде әртүрлі ұғымдар мен тұжырымдамалар қолданылады.

Диссертациялық жұмыста талдау және синтез, индукция және дедукция, аналогия және моделдеу сияқты бірқатар жалпы ғылыми әдістер; сонымен қатар арнайы-тарихи әдістер: тарихи кезеңдеу әдісі, тарихи-салыстырмалы әдіс, тарихи-жүйелік әдіс, ретроспективті әдіс, ауызша сұхбат алу әдісі, тарихи-типологиялық әдіс, талдау әдісі қолданылды. Сонымен бірге зерттеудің әдіснамалық негізі жүйелік және құрылымдық тәсілдер принциптеріне негізделеді.

Зерттеуде күнделікті тарих сияқты сала үшін арнайы әдістерді қолдануға әрекет жасалған. Жұмыста біз қолданатын тағы үш принцип: 1)

карапайым өмірді талдай отырып, адамның жағдайы мен қызметінің субъективті жағын, оның уайымдылығын, эмоциясын және т. б. анықтау; 2) «жоғарыдан», яғни, бүгінгі ғасырдың шыңынан әділ судья ретінде қарауға болмайды, ал осы дәуірдің адамымен жақын болу, онымен диалог жүргізуге ұмтылу; 3) зерттелетін зерттеу пәнінің күнделікті әдеттегі өмірінің мәнін құрайтын ұсақ-түйекке қызығушылық. Күнделікті өмір тарихын зерттеуші тарихшыны ерекшелендіретін тағы бір әдіс, ол - ауызша тарих материалдарына жүгіну болып табылады. Естеліктер мен сұхбат оларға жеке авторлық қарым-қатынас бойынша белгілі бір, маңызды дереккөздерді құрады. Осы материалдарды жинақтау бойынша жұмыс кезінде алдын ала әзірленген сауалнама бойынша сұхбат алу әдісі, өмірбаяндық әдіс, еркін сұхбат әдісі қолданылды. Тарихи-салыстырмалы әдіс, Тарихи-жүйелік әдіс, компонент әдісі аналитикалық салыстыру жүргізуге және диссертациялық жұмыстың мазмұнына енгізу үшін сұхбат немесе естеліктер материалдарының фрагменттерін таңдауға мүмкіндік берді.

Қорғауға ұсынылатын ережелер келесі тезистер арқылы беріледі:

1. Бүгінгі таңда ғылыми әдебиетте Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт мәселесі жеткілікті көрініс таппады. Дене шынықтыру және спорт тарихының тарихнамасының маңызды бөлігі ретінде қалалық күнделікті өмір тарихнамасына талдау жасау үш зерттеу тобын анықтауға мүмкіндік берді. Олар: кеңестік, шетелдік және қазіргі қазақстандық тарихнама. Дене шынықтыру мен спорт тарихын зерттеуге 1950 жылдан 1991 жылға дейін қазақстандық зерттеушілер белгілі бір үлес қосты, бұл қазақстандық спорттық күнделікті өмірдің кейбір аспектілері мен ерекшеліктерін қайта құруға мүмкіндік берді. Спорттық күнделікті, кеңестік адамның күнделікті өміріндегі дене шынықтырудың рөлі қазіргі заманғы шетелдік (әсіресе ресейлік) тарихнамадағы жеке бағыт болып табылады. Зерттеу мәселелері кеңеюде, кеңес заманындағы цензураның салдарынан зерттеу мүмкін емес мәселелердің аспектілері қозғалады, зерттеудің деректік базасы кеңейтіледі, пәнаралық жұмыстар пайда болды, дене шынықтыру мен спорт тарихының аймақтық ресейлік ерекшеліктерін зерттеу жандандырылды. Бірақ, қазақстандық тарихнамада ХХ ғасырдың екінші жартысы мен 2000 жылдардың алғашқы онжылдықтар кезеңінде адамдардың күнделікті өміріндегі дене шынықтыру және спорт рөлі зерттелген жоқ. Тарихнамада Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорттың рөлін зерттеу алғаш рет жүргізіліп отыр.

2. Диссертациялық зерттеуде жарияланған және жарияланбаған дереккөздерді, оның ішінде архив қорларынан (олардың көпшілігі ғылыми айналымға алғаш рет енгізіледі) пайдалану Орталық Қазақстанның қалалық күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт мәселесін кешенді зерттеуге мүмкіндік берді. Пайдаланылған деректер арасында сегіз топ бөлінген: орталық және жергілікті билік органдарының нормативтік-құқықтық құжаттары; іс жүргізу құжаттары; мерзімді басылым; статистикалық мәліметтер; энциклопедиялық және анықтамалық басылымдар; жеке тектік

материалдар (естеліктер); фотоматериалдар; диссертациялық зерттеу жұмысы барысында автор жинаған сұхбаттар. Орталық Қазақстан қала тұрғындары арасында өткізілген сұхбаттар, спортшылардың жарияланған естеліктері өңір тұрғындарының дене мәдениеті мен спортқа тартылу көрінісін толық және объективті түрде қайта құруға, 1950-2000 жылдары аймақта дене шынықтыру қозғалысының дамуындағы проблемалық сәттерді анықтауға, Орталық Қазақстан қалалары халқының күнделікті өмірінде дене шынықтыру және спорттың рөлін көрсетуге мүмкіндік берді.

3. Әкімшілік-командалық жүйе мен тоталитарлық режимнің жұмыс істеп тұрған идеологиясына қарамастан, жалпы, 1950-1991 жылдары әлемдегі жетекші дене тәрбиесі мен спорт жүйелерінің бірі құрылды. Оған Орталық Қазақстан халқы тартылды. Аймақтың қалалық күнделікті тарихында дене шынықтыру мен спорттың рөлін зерттеу бірқатар үрдістерді анықтауға мүмкіндік берді. Оларды сипаттай отырып, белгілі бір кезеңдерді бөліп көрсетуге болады: 1950-ші – 1960 жылдар және 1970 -1985 жылдар, адамдардың күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт бірінші кезеңде 1950-ші-1960 жылдары немесе екінші кезеңде 1970 -1985 жылдары елеулі (маңызды, маңызды) рөл атқарған кезде және тиісінше қатардағы адамның әдеттегі өмірінде аз немесе көп орын алған кезде. Бұл ерекшеліктер Орталық Қазақстандағы дене шынықтыру мен спорттың даму тарихымен байланысты деп есептейміз.

Атап өтілгендей, 1950-1960 жылдары Орталық Қазақстан халқының қалалық күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт маңызды рөл атқарды. Көбінесе дене шынықтыру мен спорт саласы халықтың құлшынысы мен белсенділігінің арқасында дамыды деп айтуға болады. Мемлекет қазақстандықтардың өмірінің осы саласын дамытуға бюджеттен елеулі ресурстар салған жоқ. ҚазКСР бюджетінен дене шынықтыруға бөлінген қаржыландыруға талдау жасау, жалпы, 1940 жылдан 1970 жылға дейін денсаулық сақтау мен дене шынықтыруға кеткен шығын жиырма есе өскеніне қарамастан (30 жыл ішінде дене шынықтыруды қаржыландыру абсолюттік сандарда өсті) пайыздық жағынан қысқарғаны туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл мәліметтерді дене шынықтыруды халық айналысатын салаға айналдыру жөніндегі нақты нәтижелермен салыстыру Орталық Қазақстанда дене шынықтыру мен спорт біртіндеп халықтың күнделікті бос уақытын ұйымдастыратын және қаржыландыруға тәуелді емес екенін бекітуге мүмкіндік береді; нәтижелер көп жағдайда өңір тұрғындарының белсенді қызметінің арқасында алынды.

XX ғасырдың 50-60-жылдары Орталық Қазақстан қалаларында дене шынықтыру және спорттың кеңестік жүйесі құрылды; дене шынықтыру қозғалысының жаппай даму үрдісі, спортшылардың шеберлік деңгейі мен жетістіктері, ересектер спортының резервін құру, ұлттық спорт түрлерін жаңғырту, республиканың қазақ халқын елдің спорттық өміріне қатысуға тарту сияқты оң сәттерді атап өткен жөн. Дене шынықтыру және спортпен шұғылдануды белсенді насихаттау оң нәтиже берді: дене шынықтыру және

спорт Орталық Қазақстан тұрғындарының күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналды

4. Егер 1940-шы-1950 жылдары дене шынықтыру және спорт әскерилендірілген, «қорғаныстық» сипатқа ие болса, 1960-шы жылдардың соңынан – 1985 жылғы қайта құру жылдарына дейін, спорт ҚКСР Орталық аймағының қала тұрғындары шын мәнінде жаппай шұғылданатын ісіне айналды. Орталық Қазақстанның дене шынықтыру ұйымдары өз міндетін орындады – адамдардың күнделікті өміріне дене мәдениетін енгізу, әр кеңес адамның үйреншікті ісіне айналдыру болды. Мұны өңірлік дамудың ірі оң ерекшелігі ретінде атап өткен жөн. Қалалықтардың күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорттың рөлі алдыңғы онжылдықтарға қарағанда маңызды рөл атқара бастады.

Бірақ теріс пікір ретінде атап өтуге болатын бірқатар ерекшеліктер бар. Орталық Қазақстанның кеңестік қалаларының архив немесе ресми деректерден және замандастардың естеліктерінен алынған спорт ғимараттары туралы деректерде сәйкессіздіктер кездеседі. Егер спорткомитеттердің, статистикалық жинақтар мәліметтерінің есептерінде елеулі жұмыс пен мемлекет салымын көрсететін сандар келтірілсе, ал, сұхбат материалдары осы деректерді айтарлықтай түзетеді. Мысалы, спорт ғимараттарын салу туралы мәселе бойынша: кеңес халқының естеліктері мен сұхбаттарында аулаларда, шағын аудандар мен т. б. спорт ғимараттарының жетіспеушілігі мен сәйкессіздігі сияқты фактілер кездеседі.

Сұхбатта спорт алаңдары аула қоғамының күшімен салынғаны, көбіне қақпалардың орнына көмілген таяқ, қоршаудың орнына ескі кереуеттерден немесе құмнан жасалған панцир торлар түрінде номиналды шектеулері бар. Дене шынықтыру ұйымдарының практикалық қызметі бұқаралық дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын дамыту бойынша емес, жеңіп алынған кубоктар, грамоталар мен медальдар саны бойынша, тек жеке спортшылар мен т. б. даярлау бойынша бағаланды.

Жалпы, 1970-1991 жылдар кезеңінде Орталық Қазақстан қалаларында дене тәрбиесінің кеңестік жүйесін нығайту және дамыту жүргізілді. Қалалықтардың күнделікті өміріндегі басты еңбегі дене шынықтырудың қол жетімділігі мен бұқаралық сипаты болды, бұл біздің ойымызша, Орталық Қазақстан өңіріндегі кеңес дәуірінің сөзсіз жетістігі болып табылады. Қарапайым қазақстандық қала тұрғыны дене шынықтыру мен спорт арқылы күнделікті шаруа мен тұрмыстық проблемалардан көңілі бөлініп, қиынышылықтардан құтылуға көмектесетін тәсіл тапты.

5. ҚР тәуелсіздік жағдайында да Орталық Қазақстанда дене шынықтыру мен спортты қалыптастыруда да екі кезеңді бөліп көрсетуге болады: бірінші кезең - 1990-шы жылдар, спорттық жетістіктер мен рекордтар ҚР-дағы экономикалық және әлеуметтік сала дағдарысы кезеңінде орын алған жағдайларға, қаржыландыру, ескірген спорт ғимараттары мен құралдары т.б. болмаған немесе жеткіліксіздігіне қарамастан болып жатты.

Спортшылар мен спорт командаларына демеушілік көрсеткен мемлекет, облыс басшылығы, кәсіпорындар спорттың дамуына, спорт

ғимараттары мен т. б. қайта құру мен салуға қаржы жұмсай бастаған кезеңде, яғни, 1998-1999 жылдары спортта бетбұрыс жасалды. Екінші кезең-2000-шы жылдар, қаржы салымдары нәтижелер бере бастады және жеңістер мен жетістіктердің жаңа кезеңі басталды, қазіргі мектептер жетілдіріліп, өңірде спорттың жаңа түрлері дами бастады.

ҚР-да 1990-шы жылдардағы дағдарыс кезінде дене шынықтыру әр түрлі себептерге байланысты өзінің жетекші рөлінен айырылып, жаппай және халықтық сипатқа ие болудан қалды. Кеңес дәуірінен айырмашылығы дене тәрбиесіне деген қарым-қатынас түбегейлі өзгерген жоқ, спорттың бос уақытты өткізу уақыты ретінде қол жетімділігі ХХ ғасырдың 90-шы жылдары бос уақытты өткізудің осы түрінің қымбат болуына байланысты үлкен проблема болды. Бұрынғыдай, Кеңес уақытындағы сияқты, қала аулаларында спорт алаңдары жетіспеді, қымбат спорттық құрал-жабдықтар қала тұрғындарының көпшілігіне қолжетімсіз болды.

2000-шы жылдары егеменді Қазақстан жағдайында дене шынықтыру қозғалысы үлкен қарқынмен дамып, аймақ тұрғындарының күнделікті өмірінде үлкен орынға ие болды. Қалалардың шағын аудандарында, орталық Қазақстан қалаларының саябақтары мен аулаларында спорт ғимараттарын, спорт жабдықтарын т.б. кеңейтудегі өзгерістер 2000 жылға тән болды.

Орталық Қазақстан халқының күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт рөлінің артуы бойынша бірқатар іс-шараларды атап өтуге болады: бұқаралық спорт түрлері бойынша жүйелі спорттық іс-шаралар өткізу; білім беру ұйымдарында спорт секцияларын, спорт клубтарын құру; өңірдің қалалары тұрғындарының дене шынықтыру мен спортпен жаппай шұғылдануы үшін спорттық инфрақұрылымға қол жетімділікті кеңейту. Дене шынықтыру және спортпен айналысатын облыс тұрғындарын қамту 2018 жылы 30% - дан астамды құрады, яғни аймақ тұрғындарының үштен бір бөлігі спортпен жүйелі түрде байланысты бола бастады.

6. Тәуелсіздік жағдайында ҚР-да жаңа чемпиондар пайда болды, тек республикада ғана емес, сонымен қатар халықаралық жарыстарда да қарағандылық спортшылардың есімдері естіледі. Олардың арасында қазақ спортшылары едәуір орын алады. Орталық Қазақстан өңірі үшін республикалық және әлемдік деңгейде жеңіс әкелетін немесе әкелетін бірқатар спорттық «мектептерді» бөліп көрсетуге болады. Олар: жеңіл атлетика, хоккей, футбол, бокс, карате, жүзу (оның ішінде синхронды жүзу), велосипед спорты, гимнастика және спорттық акробатика, шахмат және т. б. Қарағандылық спортшылардың жетістіктері, олардың жеңістері бірқатар маңызды факторларға байланысты қалыптасты, олардың ішінде факторлардың бірін атап өтуге болады: 2000 жылдары Орталық Қазақстан қалалықтарының күнделікті өмірінде дене шынықтыру мен спорт маңызды рөл атқара бастады.

Зерттеудің тәжірибелік құндылығы. Зерттеу нәтижелері Қазақстан тарихы, қалалардың тарихы мен күнделікті өмір тарихы, өлкетану және т. б. бойынша оқу курстарын әзірлеу мен оқуда қолданылуы мүмкін. Осы диссертациялық зерттеудің теориялық тұжырымдары мен қорытындылары

қазіргі жағдайда Қазақстанда дене шынықтыру мен спорттың дамуын жақсарту бойынша тәжірибелік ұсыныстар үшін негіз бола алады. Диссертациялық зерттеу барысында жиналған материалдар, алынған қорытындылар мен жалпылама мәліметтер ғылыми-зерттеу және оқытушылық қызметте, Қазақ КСР мен Қазақстан Республикасындағы дене шынықтыру және спорт тарихы бойынша оқу құралдарын дайындау кезінде, дене шынықтыру мен спортты дамытудың аймақтық аспектілері және республиканың қалалық күнделікті тарихы бойынша монографиялық жұмыстарды жазу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеудің апробациясы. Зерттеудің негізгі ережелері мен нәтижелері ғылыми мақалаларда көрініс тапты, түрлі деңгейдегі конференциялардың баяндамаларында сынақтан өтті. Диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша зерттеудің негізгі ережелерін көрсететін 12 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде 2 Scopus базасына кіретін журналдарда, 4 мақала Қазақстан Республикасының Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған журналдарда, 2 мақала алыс шетел халықаралық конференцияларында (Ұлыбритания), 2 мақала ҚР-дағы халықаралық конференция материалдарында, 2 мақала басқа журналдарда жарияланды.

Жұмыстың құрылымы қойылған мақсаттар мен міндеттерге байланысты. Жұмыс мазмұннан, анықтамалардан және қысқартулардан, кіріспеден, алты бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.